

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบค้นอัตลักษณ์จากภูมิปัญญาการผลิตยางสาดเพื่อสร้างอัตลักษณ์สินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์” เป็นการศึกษาภูมิปัญญาที่บ่มเพาะกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นภูมิปัญญาการผลิตยางสาดของจังหวัดอุตรดิตถ์ และเพื่อค้นหาภูมิปัญญาเด่นของการผลิตยางสาดจังหวัดอุตรดิตถ์ที่นำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการของจังหวัดอุตรดิตถ์ เอกสารและงานวิจัยที่ทำการศึกษาในบทนี้ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
3. บริบทการปลูกยางสาดในจังหวัดอุตรดิตถ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมาย

หากจะพิจารณาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยตามรากศัพท์ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)” มีรากศัพท์มาจากคำต่างๆ (เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2554) ดังนี้

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง ความรู้ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง พัฒนา สูญสลายหายบ้าง และเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามยุคสมัย หรืออาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการใช้ภูมิปัญญา หรือความรู้ในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ชุดใหม่

บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นที่ทราบกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนั้น จึงมีบทบาทที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม (คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป. 2545) ดังนี้

ในสังคมเกษตรกรรม ครั้งที่ยังไม่มีวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อเกิดความจำเป็นหรือปัญหาขึ้น ชาวบ้านจะตั้งข้อสังเกต หาข้อสรุป คิดประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอย วิธีการ หรือพิธีกรรม ขึ้นมาเพื่อรองรับความจำเป็นหรือแก้ปัญหา เช่น การนำเอากากกล้วยตากแห้งมาห่อก้อนน้ำตาลโตนดที่ทำเพื่อเก็บไว้กินนานๆ ซึ่งช่วยให้น้ำตาลคงรูปเป็นก้อน ไม่ละลายหรือเสื่อมคุณภาพเร็ว การนำเอาส่วนต่างๆ ของพืชบางชนิดมาใช้เป็นยารักษาโรค การประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ ของการทำนา การ

ร้องเล่นเพลงยามเก็บเกี่ยว การตั้งศาลปู่ตา การสืบทอดแม่ครัว ฯลฯ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเครื่องใช้สอย วิธีการ และพิธีกรรมเหล่านั้นก็คือ เรื่องของเทคโนโลยี เรื่องของการแพทย์ และเรื่องของการระเบียบวิธีการจัดการด้านแรงงานและทรัพยากร ที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ก่อนที่จะมี นักวิชาการกำหนดการศึกษาเรื่องราวเหล่านั้นขึ้นเป็นศาสตร์ ไม่ว่าจะวัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นใดจะมี รายละเอียดเป็นอย่างไรก็ตาม การส่งทอดแบบแผนวิถีปฏิบัติต่างๆ ย่อมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการ ยอมรับแล้วว่า หากปฏิบัติเช่นนั้นๆ แล้วจะส่งผลให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งสมตามความประสงค์ของผู้ ประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นจึงเท่ากับว่าการปฏิบัติได้รับการตรวจสอบโดยคนในท้องถิ่นแล้วว่าได้ผล นั่นคือ มีการใช้ความคิดวิจจัยแล้วในระดับหนึ่ง

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการอยู่รอดและการอยู่อย่างสงบสุขของ ชาวบ้านในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล และต่อความเป็นอยู่ของชุมชนโดยรวม บทบาทนี้มีมาช้านาน ถ้าไม่เท่าอายุของชุมชนเองก็น่าจะนานกว่า เนื่องจากชุมชนบางแห่งอาจเป็นชุมชนใหม่ที่เกิดจากการที่ คนจากชุมชนเก่าอพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ แต่ยังคงสืบทอดวิธีการประเพณีปฏิบัติตามแนวทาง และความเชื่อของชุมชนเดิม

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อสังคม

อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อสังคมหลายประการ (นิคม ชมพูนุทลง. 2545) ดังนี้

1. ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถ ปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
2. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็ทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ในการ ลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก
3. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย
4. ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ให้ สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน
5. ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิ ปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีนักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หลายประเด็น ด้วยกัน ดังนี้ เสรี พงศ์พิศ (2549) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่อง เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร ทัศนกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ

นอกจากนี้ เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554: 35-52) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
4. เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนการที่คนในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
8. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
9. มีการบูรณาการสูง
10. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
11. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2556) ดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผลิตผลงานกับความเชื่อดังเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆโดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสาย กลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภค เพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มี มากเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่ง ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆมาบริโภคอีกด้วย

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้ อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิด จากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏ กระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความ สนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคน ในภาคต่างๆ

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจาก การสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็น ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิด จากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบัน ไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของ บรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคน ไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความ เชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการ เพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุก ภูมิภาคของไทย

กรมทรัพย์สินทางปัญญา จัดแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่นเช่น การผลิตอาหารและเครื่องดื่ม การผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ และการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ หิน โลหะ แก้ว เซรามิก ดินเผา เครื่องหนัง และอื่นๆ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน กวีนิพนธ์พื้นบ้าน ปริศนาพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน การฟ้อนรำพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน จิตกรรมพื้นบ้าน ประติมากรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และสิ่งทอพื้นบ้าน (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2551)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีบริบทสำคัญของสังคมเป็นแหล่งเพาะภูมิปัญญาอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากสภาวะธรรมชาติ

ลักษณะทางภูมิประเทศอันหลากหลาย ทั้งทิวเขา สันทราย ที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองผ่านหลายสาย ภูมิอากาศร้อนชื้น ฝนตกชุกตลอดปี สภาพทางธรณีวิทยาอุดมไปด้วยแร่ธาตุและชั้นหินต่างๆ มีเขตแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย และตั้งอยู่บนคาบสมุทรอันเป็นเส้นทางทางการค้า สภาพทางภูมิประเทศอันหลากหลายล้วนก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการเลือกถิ่นฐานบ้านเรือน ว่าจะต้อง“แคบ่อท่านาวัด”คือ ต้องให้ใกล้กับแหล่งน้ำ สะดวกแก่การสัญจร ใกล้กับแหล่งทำกิน (ทำนา) และใกล้วัดเพื่ออยู่ใกล้ศาสนา อันเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ ก่อให้เกิดภูมิปัญญาและคติทางสถาปัตยกรรม เช่น การปลูกบ้านโดยมีดินเสา เพื่อรองรับเสาแทนการขุดหลุมฝังเสา เพื่อสะดวกในการโยกย้าย และกันความชื้น มีการวางเสาแบบเอนสอบขึ้นด้านบนเล็กน้อย ช่วยให้ต้านลมได้ดียิ่งขึ้นจากสภาพความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการตั้งชื่อที่อยู่อาศัยละแวกหรือเขตนั้น ๆ ตามสภาพและทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นหรือลักษณะการทำมาหากินมาเป็นนาม เช่น บ้านโคกเสม็ดชุน, บ้านคูเต่า, บ้านคองหงส์, บ้านควนลัง, บ้านคลองแห เป็นต้น บางครั้งการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางภูมิศาสตร์ ก็ก่อให้เกิดภูมิปัญญาชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง เช่น ภูมิปัญญาในการถนอมอาหารเพื่อกินและใช้ในเวลาที่ขาดแคลน

2. ภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากภาวะสร้างสรรค์ของบรรพชน

ภูมิปัญญาในการจัดการ การสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนๆ ย่อมกลายเป็นแหล่งให้ความรู้และประสบการณ์แก่คนรุ่นต่อ ๆ มา จนเกิดแตกกอ แต่งเติม ตกทอด สืบเนื่องเรื่อยมา เช่น ภูมิปัญญาในการทำอาชีพ บรรพชนที่มีอาชีพช่างเหล็กรู้ว่าการนำถ่านไม้เคี่ยมมาเผาเหล็กจะดีกว่าไม้ชนิดอื่น ๆ เพราะไม้ชนิดนี้ให้ความร้อนสูง ไม่เกิดดอกไฟ และมีภูมิปัญญาในการเลือกเหล็กและโลหะอื่นมาประสาน เพื่อให้เนื้อโลหะเหนียวและแข็งต่างกัน ภูมิปัญญาอันเป็นกุศโลบายในการนำคติความเชื่อมาปฏิบัติเพื่อบำรุงขวัญและไม่ให้เกิดความประมาท อันเป็นภัยอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน เช่น คติความ

เชื่อเรื่องแม่ม่ายนาง เป็นต้น ภูมิปัญญาสร้างขยายและพิทักษ์ฐานอำนาจแต่รุ่นบรรพชนมาสู่รุ่นลูกหลาน เช่น การผูกเกลือ อันเป็นเครื่องมือเพื่อตักทอดความสามัคคีดูญาติมิตรมาสู่รุ่นลูกหลาน

3. ภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล

คติความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณมีว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก นับตั้งแต่เล็กสุดจนมองไม่เห็นไปจนถึงสิ่งที่ใหญ่ที่สุด เช่น โลกและจักรวาล ทั้งที่เป็นสสารที่เป็นรูปทรงสัณฐานและที่เป็นพลังงาน ล้วนปรุงแต่งขึ้นจากธาตุสี่ คือ ดิน(ปฐวีธาตุ) น้ำ(อาโปธาตุ) ลม(วาโยธาตุ) และไฟ (เตโชธาตุ) เชื่อกันว่าความสมดุลของธาตุสี่ในร่างกาย ช่วยให้แต่ละคนมีพลานามัยสมบูรณ์ แต่ถ้าขาดธาตุใดธาตุหนึ่งก็หมายถึงความเจ็บไข้ได้ป่วย สภาพภูมิอากาศแปรปรวน มีลมแรง อากาศร้อนจัด และมีความชื้นเย็น จึงก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการจัดการด้านโภชนาการและการป้องกันโรคภัย จึงมักนิยมกินอาหารที่มีรสจัดและพืชผักที่มีธาตุไฟมาก ด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ก็มีภูมิปัญญาในการพิจารณาคุณสมบัติของสมุนไพรที่มีธาตุสี่ เต็ม-ขาด และเลือกเพื่อนำมาใช้แก้อาการต่าง ๆ แล้วแต่ว่าโรคใด เนื่องมาจากสาเหตุจากธาตุใดกำเริบ เช่น คนที่ใช้ขึ้นสูงร้อนจัด ก็ต้องใช้ตัวยามีธาตุน้ำผสม ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ก็มาจากความเชื่อจากตำนานการสร้างโลกโดยอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งแฝงเร้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง คือ ถือว่าสรรพสิ่งทั้งปวง ทั้งคน สัตว์ พืช หรืออากาศธาตุทั้งหมดมีผู้สร้างและผู้คุ้มครองที่มองไม่เห็น สร้างเป็นคติให้ตระหนักถึงคุณค่าธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาที่เป็นกุศโลบายให้เกิดการสงวนทรัพยากรโดยทางอ้อม เช่น เรื่องพระกฤษณะที่ เทพารักษ์ นางไม้ นางธณิ นางเมขลา แม่โพสพ พระพาย เหล่านี้ ล้วนมุ่งให้กตัญญูรู้คุณของแผ่นดิน น้ำ ลม ไฟ และทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น แต่แตกต่อเป็นแขนงภูมิปัญญาย่อย ๆ นานาประการ เช่น ห้ามกินข้าวเหลือแล้วเททิ้งเพราะจะขวัญข้าว (ลบลู่) ห้ามพูดหยาบคายขณะกินข้าวจะขวัญข้าว จะทำให้ข้าว น้ำ น้อยใจ จะทำมาหากินยาก ตกอับ ผิดเคือง เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้กลายเป็นเครื่องอบรมสะสม ก่อให้เกิดจริยธรรม ความเชื่อ ประเพณี และคติทางโลกน่านี้นักการ

4. ภูมิปัญญาอันเนื่องมาจากความศรัทธาทางศาสนา

ศาสนาที่มีผลต่อการบ่มเพาะภูมิปัญญาได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ศาสนิกชนศาสนาใดก็มักจะถูกบ่มเพาะด้วยศาสนานั้น ๆ เป็นพิเศษ แต่บางคนอาจถูกบ่มเพาะด้วยลัทธิศาสนาทั้ง 3 ศาสนาผสมผสานกัน เช่น ชาวไทยพุทธอาจมีรอยบ่มเพาะของศาสนาพราหมณ์ปนแทรกอยู่อย่างซับซ้อน ภูมิปัญญาในการครองตนของทุกศาสนิกชน มักมีหลักให้ละเว้นสิ่งที่ถือว่าเป็นบาปที่คนดีพึงรักษาตัวให้ห่าง และมุ่งบำเพ็ญกุศลเพื่อเป็นเนื่อนาบุญ (พรกรรม พิทักษ์ธรรม, มปป)

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

เนื่องจากภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างมีความสัมพันธ์และมีความเชื่อมโยงกัน ลักษณะการถ่ายทอดจึงมีลักษณะดังนี้

1. การถ่ายทอดด้วยวิธีการผ่านทางกิจกรรมอย่างง่าย ๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การ

ทนายปริศนา ซึ่งมักเป็นวิธีที่ใช้เด็ก มักมุ่งเน้นในเรื่องของจริยธรรม

2. วิธีการบอกเล่าหรือเล่าผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นพิธีกรรมทางศาสนา พิธีการแต่งงาน พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมของท้องถิ่นต่าง ๆ หรือการลงมือประกอบอาชีพตามแบบอย่างบรรพบุรุษ

3. การถ่ายทอดในรูปแบบของการบันเทิง เป็นการสอดแทรกในเนื้อหา คำร้องของการแสดงต่าง ๆ เช่น ลิเก โนรา หนังตะลุง หมอรำ ซึ่งมักกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียม ประเพณี คติคำสอน อาชีพ จารีตประเพณี เป็นต้น

4. การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการจารโลงบนใบลาน และเขียนลงในสมุดข่อย ส่วนในยุคปัจจุบันจะถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

ความหมายของอัตลักษณ์

สังคมมนุษย์ คือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น ประเทศ จังหวัดและอื่น ๆ และมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณี รวมถึงภาษา การละเล่นและอาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้น เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมอยู่ร่วมกันในสังคมพฤติกรรมเหล่านั้นได้ขัดเกลาโดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรม ดังนั้นในแต่ละสังคมจึงย่อมมีวัฒนธรรมเฉพาะตัวถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น แม้ว่าจะมีชนกลุ่มต่าง ๆ ตามภาษาพูดที่หลากหลายแต่วัฒนธรรมจะแสดงถึงความเป็นปึกแผ่น การมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัดและหลากหลายจนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศ มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้เกิดการหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีทัศนคติความเชื่อ ความสนใจ ความคิดสร้างสรรค์ไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือการนิยามตัวตนหรือบอกว่าตนเป็นใครตรงกับศัพท์ทางวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่ว่า “อัตลักษณ์” (ดำรง ฐานดี. 2546 : 73) อัตลักษณ์ คือจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่าตัวเอง คือใครมีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไรและจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายของการแสดงออก คำว่า “อัตลักษณ์” นั้น หมายถึงอะไร ซึ่งถ้าพูดกันง่าย ๆ ก็คือสิ่งที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของคน ซึ่งส่วนหนึ่งก็จะจะเป็นลักษณะของตัวตนภายนอก เช่น กิริยาท่าทาง ภาษาและการแสดงออกต่อบุคคลอื่นกับลักษณะของตัวตนภายใน ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอคตินิยม ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อัตลักษณ์นั้นเป็นเพียงคำที่ต้องการสื่อถึงคำพูดบางประการเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของบุคคลและเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชน เช่น

เชื้อชาติ ภาษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ กล่าวคือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ (ยุรฉัตร บุญสนิท. 2546 : 65)

“อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อุตต รวมกับคำว่า ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึงสมบัติเฉพาะตัว อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการให้คำนิยามและตีความหมายเชิงคุณค่า ซึ่งคุณค่าเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องได้รับความเป็นสากล แต่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการสร้างตัวตนจากวัฒนธรรมย่อยก็ได้ ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งพหุลักษณะทางสังคมซึ่งไม่เหมือนกับเอกลักษณ์ในคำนิยามสมัยแรกที่จะต้องสร้างเพื่อความเป็นปึกแผ่นของสังคมเท่านั้น แต่อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการยอมรับในการมีอยู่ของปัจเจกอย่างจริงจังในสมัยก่อนนั้น เมื่อพูดถึงคนไทยในสายตาของชาวต่างประเทศ ก็คือการยิ้มแย้มจนได้รับสมญาว่าเป็น “Land of Smiles” หรือ “ดินแดนแห่งรอยยิ้ม” ถัดมาก็คือ การเป็นมิตรกับชาวต่างชาติและความเอื้ออาทร โดยปกติคนไทยมักจะเป็นคนที่สุภาพเรียบร้อย รักสนุก ชอบความสะดวกสบาย และเก็บความรู้สึก นอกจากรอยยิ้มแล้วคนไทยไม่ค่อยแสดงอะไรออกมาทางสีหน้าหรืออากัปกริยา ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ดังนั้นจึงออกจะเป็นการยากที่จะคาดเดาความหมายจากรอยยิ้มของคนไทย (ประสิทธิ์ ลิปรีชา. 2547 : 32)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2554 : 155) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อระบบสังคม กล่าวคือ ประการแรกทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเราที่แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่ง แต่อาจมีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น

ฮอลล์และดูกาย (Hall, S., & Du Gay, P., 1996) อธิบายลักษณะของอัตลักษณ์ว่า ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ แต่ก่อรูปขึ้นมาภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งถูกประกอบสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรซึ่งมีผู้เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) หมายถึง อัตลักษณ์ทั้งหลายมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

เอ็ดเวิร์ด ที ฮอลล์ (Edward T. Hall อ้างถึงใน ศิรินาถ ปิ่นทองพันธุ์, 2546) เสนอว่า วัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ทำให้เราแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ โดยแบ่งวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้ทราบถึงความแตกต่างไว้ 10 กลุ่มคือ

- 1) ระบบการสื่อสารและภาษา

- 2) ลักษณะท่าทางและการแต่งกาย
- 3) อาหารและนิสัยการบริโภค
- 4) เวลาและความสำนึก
- 5) การตอบแทนและการทักทาย
- 6) ความสัมพันธ์
- 7) ค่านิยมและบรรทัดฐาน
- 8) ความรู้สึกเป็นตัวเองและระยะห่าง
- 9) การพัฒนาด้านจิตใจและการเรียนรู้
- 10) ความเชื่อและทัศนคติ

ประเภทของอัตลักษณ์

เออร์วิง ก็อฟมัน (Erving Goffman) นักสังคมวิทยา ได้แบ่งอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภท และอธิบายลักษณะความแตกต่างและความเหมือนกันไว้ ดังนี้ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546:5-6, 27-28)

1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) คือ ภาพของปัจเจกในสายตาคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยสังคมจะมีวิธีการระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์ลายนิ้วมือระบุอัตลักษณ์บุคคล เป็นต้น ในขณะที่ ลิตเติ้ลจอห์นและฟอสส์ (Littlejohn, S. & Foss, K., 2008) อธิบายว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคล คือ ลักษณะเฉพาะของบุคคล ที่เกิดขึ้นจากการมองตนเอง และเกิดขึ้นจากเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ในช่วงเริ่มแรกของชีวิต และจากสังคม

2) อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ของบุคคล คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมจะมีความคาดหวังหรือเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลในวัย เพศ ชนชั้นนั้นๆ ควรวางตนอย่างไร

บริบทการปลุกกลางสาดในจังหวัดอุดรธานี

ประวัติความเป็นมา

อำเภอลับแลมีเมืองเก่าอยู่ 2 เมือง คือ เมืองทุ่งยั้งตั้งอยู่ริ้น้ำยกเก่า จากการสันนิษฐานในด้านประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาติละว้าเพราะขุดพบกลองมโหระทึกและพรางสัมฤทธิ์ได้ในบริเวณนี้ ต่อมาได้มีพวกไทยอพยพมาทางใต้ ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเข้ามาอยู่แทน และในสมัยสุโขทัยเมืองทุ่งยั้งเป็นเมืองหน้าด่านชั้นนอกของเมืองสุโขทัย โดยขึ้นอยู่กับเมืองเชลียง อีกเมืองหนึ่งคือเมืองลับแล ตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาเดิมเป็นตำบลที่ชาวเมืองเหนือหนีความเดือดร้อนอพยพมาอยู่กัน ภายหลังได้ตั้งขึ้นเป็นเมืองเรียกว่าเมืองลับแล มูลเหตุที่เรียกกันว่า เมืองลับแล เนื่องจากสภาพภูมิ

ประเทศประกอบด้วยดงทึบ มีภูเขาและเนินดินสูง ๆ ต่ำ ๆ สลับซับซ้อนอยู่โดยรอบ อยู่ในหุบเขายากแก่การเข้าออก ท้องที่มีลำห้วยลำธารไหลผ่านช่วยให้เกิดความชุ่มชื้นในการประกอบอาชีพทางเรือสวน ไร่ นา จึงปรากฏว่าอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและผลไม้มานานาชนิด โดยมากผู้ที่เข้าไปอยู่ไม่ค่อยอยากจากไปด้วยความพึงพอใจของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า ลับแล

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อ พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) เสด็จถึงเมืองอุตรดิตถ์เมื่อวันที่ 23-26 ตุลาคม พ.ศ. 2444 และเสด็จถึงอำเภอลับแลด้วย ในการเสด็จประพาสครั้งนี้มีนายทองอิน (บิดาเป็นคนจีนชื่อ ตัวตี แซ่ตัน) ประกอบอาชีพทางค้าขายได้ถวายเป็นที่พอพระราชหฤทัยและอยู่เฝ้าถวายโดยใกล้ชิด ทรงทราบว่านายทองอินเป็นคนดี ราษฎรรักใคร่นับถือเป็นผู้ก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น ถนนเหมือง ฝ่าย ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณของทางราชการช่วยเหลือ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายทองอินเป็นขุนพิศาลจีนะกิจ ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น หลวงศรีพนมมาศ และพระศรีพนมมาศตามลำดับ และพระราชทานชื่อถนนสายที่นายทองอินเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงรับเสด็จว่า ถนนอินใจมี คือ ถนนสายอุตรดิตถ์ - ลับแล ที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นถนนลาดยางใช้ได้ทุกฤดูกาล และกรมทางหลวงแผ่นดินดูแลรักษาอยู่ในขณะนี้และในรัชกาลที่ 5 นี้พระองค์ทรงปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลพลเมืองลับแลได้ลดฐานะเป็นอำเภอมีเขตปกครองขึ้นอยู่กับมณฑลพิษณุโลก ในครั้งกระนั้นพระศรีพนมมาศได้เป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอลับแล

นอกจากนี้ยังมีประวัติที่สามารถค้นคว้าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พอจะอนุมานได้ว่าที่เมืองทุ่งยั้งแต่เดิมเคยเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นชุมชนของพวกละว้าและขอม เพราะได้มีการขุดพบกลองมโหระทึกและพรี้าสัมฤทธิ์ได้ในบริเวณดังกล่าว ต่อมาเมืองอาณาจักรขอมล่มสลายลงคนไทยก็ได้เข้ามาครอบครองและตั้งเมืองขึ้นชื่อว่า เมืองกัมโโขข ทางด้านเหนือของเมืองกัมโโขขภูมิประเทศเป็นป่าเขา สลับซับซ้อนมีบรรยากาศหนาวเย็น ยามพลบค่ำแม้ตะวันจะยังไม่ตกดินตึกก็จะมืดแล้ว เพราะมีดอยม่อนถาศีสูงใหญ่เป็นฉากกั้นแสงอาทิตย์ ป่านี้จึงได้ชื่อว่า ป่าลับแลง ต่อมาเพี้ยนเป็นคำว่าลับแล ในยุคเกี่ยวกับการรวมตัวของเมืองกัมโโขข ได้มีผู้คนจากอาณาจักรโยนกเชียงแสน อพยพหลบภัยสงครามเข้ามาตั้งรกรากอยู่บริเวณที่ราบแห่งหนึ่ง และตั้งชื่อบ้านว่า บ้านเชียงแสน ต่อมาคนกลุ่มนั้นก็แยกย้ายกันไปหักร้างถางดงสร้างบ้านเมืองขึ้น กระจัดกระจายตามที่ราบและไหล่เขาต่าง เมื่อได้ทำมาหากินกันระยะหนึ่ง คนกลุ่มนั้นได้ไปอัญเชิญเจ้าชายฟ้าฮ่ามกุมารจากอาณาจักรโยนกเชียงแสนมาตั้งเมืองที่ป่าลับแลให้ชื่อว่าเมืองลับแล และสร้างวังขึ้นที่บ้านท้องลับแลหรือที่บริเวณวัดเจติยคีรีวิหาร เมื่ออาณาจักรโยนกเชียงแสนล่มลง อาณาจักรล้านนาเฟื่องฟูแทน เมืองลับแลก็ยกขึ้นกับอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ. 1690 อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองขึ้นเพราะเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสุโขทัยในปี พ.ศ. 1981 เมืองทุ่งยั้งได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเพราะเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรอยุธยา เมืองลับแลได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองทุ่งยั้งที่มีทำการเมืองอยู่ที่ทุ่งยั้ง ครั้นต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์หรือในราวปี พ.ศ. 2444 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสลับแลได้โปรดให้ย้ายศาลา

กลางจากเมืองพิชัยมาตั้งที่บางโพ โปรตให้ยุบเมืองทุ่งยั้งและสถาปนาลับแลเป็นอำเภอ ส่วนอาคารที่ทำการยังตั้งอยู่ที่ทุ่งยั้ง ปี พ.ศ. 2444 พระพิศาลศรีได้ย้ายอาคารเมืองไปอยู่ที่ม่อนจำศีล พระศรีพนมมาศเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอลับแลก็ได้ย้ายอาคารเมืองลับแลไปตั้งที่ม่อนชิงช้า ม่อนสยามมินทร์ (ที่ตั้งปัจจุบัน) เพราะเห็นว่าชัยภูมิของม่อนจำศีลไม่เหมาะกับการตั้งเมืองแต่เหมาะสำหรับสงวนไว้เป็นที่เก็บรวบรวมสิ่งสำคัญทางศาสนา ซึ่งเชื่อกันว่าได้เก็บเอาทองที่เหลือจากการหล่อพระพุทธรูปพระราชที่จังหวัดพิษณุโลกโบก ไว้ที่วัดพระเหลือหรือวัดม่อนปรางคิในปัจจุบันนี้ อาคารที่ว่าการอำเภอลับแลได้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2454 ต่อมาได้มีโรงเรียนและหน่วยงานของทางราชการเข้ามาขอตั้งอาคารสถานที่ราชการข้างที่ว่าการอำเภอมากขึ้นจนทำให้บริเวณคับแคบขยายไม่ได้ และไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ขาดความสง่างามไปมากเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

ปัจจุบันอำเภอลับแลมีเนื้อที่ทั้งหมด 506.02 ตารางกิโลเมตร แยกเป็นที่ราบ 117 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ป่าและภูเขา 306 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะพื้นที่ราบลุ่มทางตอนใต้ ค่อนข้างสูงชันทางตอนกลาง และเป็นภูเขาทางตอนเหนือและทางตะวันตก ซึ่งพอจะแบ่งลักษณะพื้นที่ให้ชัดเจนดังนี้

1) บริเวณตอนเหนือ ในเขตพื้นที่ตำบลฝายหลวง ตำบลแม่พูล และตำบลน่านกกก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่ไม่สูงมากนัก ยกเว้นทางตอนเหนือสุดของตำบลแม่พูลที่ติดต่อกับอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ภูเขามีความสูงมากเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหล่อเลี้ยงพืชผลในอำเภอลับแลตลอดปี บริเวณนี้จะมีที่ราบระหว่างภูเขาเพียงเล็กน้อย

2) บริเวณตอนกลาง ในเขตพื้นที่ตำบลชัยชุมพล เทศบาลตำบลศรีพนมมาศและบางส่วนของตำบลฝายหลวงมีลักษณะพื้นที่เป็นลอนคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ บริเวณที่เนินจะเป็นที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนที่ราบเป็นที่ทำการเพาะปลูก

3) บริเวณตอนใต้ ในพื้นที่ตำบลไผ่ล้อม ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลด่านแม่คำมันเป็นที่ราบและที่ราบลุ่มอันกว้างใหญ่เหมาะสำหรับการทำงาน และทางตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอในท้องที่ตำบลไผ่ล้อม ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลด่านแม่คำมันมีบึงใหญ่เนื้อที่ประมาณ 6,800 ไร่ เรียกว่า บึงมาย เป็นแหล่งน้ำสำคัญของบริเวณดังกล่าว

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากอำเภอลับแลมีสวนผลไม้ตามบริเวณภูเขา จึงมีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่นสภาพป่าจึงไม่ถูกทำลายเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติไปด้วย บริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยก็ได้มีการปลูกพืชสวนอย่างหนาแน่นเช่นกัน ทำให้อำเภอลับแลมีสภาพภูมิอากาศเป็นไปตามฤดูกาลดังกล่าว คือ ในฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยวัดได้ 678.6 มม. และปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปีวัดได้ 1,379.5 มม. ในฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศค่อนข้างหนาวทางตอนเหนือ อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยประมาณ 14.00 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้อำเภอจึงมีความชื้น อุณหภูมิ

สูงสุดเฉลี่ยประมาณ 40.02 องศาเซลเซียสสำน้ำที่สำคัญ อำเภอลับแลไม่มีน้ำสายใหญ่ไหลผ่าน มีแต่ลำน้ำที่เกิดจากเอกราชน้อยใหญ่ทางตอนเหนือที่สำคัญ

1) คลองแม่พร่อง ซึ่งมีต้นน้ำมาจากน้ำตกแม่พูล และน้ำตกผามูปไหลจากทางเหนือสู่ทางใต้ สู่พื้นที่ตำบลแม่พูลไหลมาบรรจบกันที่บ้านท่ามแล้ง ตำบลฝายหลวง และไหลผ่านเขตตำบลศรีพนมมาศ มีความยาวประมาณ 50 กิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญของอำเภอลับแล และมีน้ำไหลตลอดปี มีฝายน้ำล้นกันเก็บน้ำอยู่หลายแห่ง เช่น ฝายหลวง ฝายห้วยพลู และฝายตาด ฯลฯ

2) หนองพระแล อยู่หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งยังมีเนื้อที่ประมาณ 130 ไร่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด และเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ทางอำเภอมิโครงการขุดลอกและปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ขณะนี้ก็ได้มีการปรับปรุงขุดลอกไปแล้ว

3) หนองนาเกลือ อยู่หมู่ที่ 4 ตำบลฝายหลวง มีเนื้อที่ประมาณ 118 ไร่

4) บึงมาย เป็นบึงขนาดใหญ่อยู่ในเขตตำบลไผ่ล้อม ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลด่านแม่คำมัน เป็นแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 6,800 ไร่

5) คลองพระเสด็จ เป็นคลองที่ไหลผ่านหมู่ที่ 4, 5, 7 ตำบลด่านแม่คำมัน มีความยาวประมาณ 10 กิโลเมตร

ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ป่าไม้ ในเขตอำเภอลับแลมีเทือกเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมากทั้งทางตอนเหนือ และด้านตะวันตกของอำเภอ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดแพร่ มีเอกราชสลับซับซ้อนมาก เทือกเขาที่สำคัญคือ เทือกเขาฤาษี เป็นภูเขาที่กั้นเขตจังหวัดอุตรดิตถ์กับจังหวัดสุโขทัย มียอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 680 เมตร ดังนั้นทรัพยากรของอำเภอลับแลก็คือ ป่าไม้และของป่า เช่น ทองก สำหรับทำไม้กวาดและไม้ไผ่สำหรับทำเครื่องจักรสาน ส่วนป่าไม้คงเหลืออยู่เฉพาะที่เป็นป่าสงวน คือ ป่าห้วยช้างถึงห้วยปู่เจ้า และบ้านนานกกก ซึ่งขณะนี้ถูกทำลายไปไม่น้อยโดยราษฎรไปปลูกสวนไม้ยืนต้นแทน เช่น ทุเรียน ลำสาดี

การปลูกยางในจังหวัดอุตรดิตถ์

ยางสดเป็นผลไม้ที่คู่กับจังหวัดอุตรดิตถ์มาช้านาน จนบอกได้ไม่ชัดเจนนักว่า ใครนำเข้ามาปลูกที่สวนลับแลเป็นคนแรก และเข้ามาเมื่อใดกันแน่ ที่รู้คือนานมาก สมัยที่มีการเกณฑ์แรงงานทำงาน มีการบังคับให้คนลับแลปลูกผลหมากรากไม้ตามที่ว่างข้างที่อยู่อาศัย ในป่าเขาที่ต้นไม้ล้มตายถึงกับใช้ “คันสน” เครื่องมือล่าสัตว์ชนิดหนึ่งรูปทรงคล้ายคันธนู แต่ยิงด้วยลูกหินหรือลูกดินปั้นแบยิงเมล็ดหรือลูกหนังสดก็ยิงเมล็ดหรือลูกไม้เข้าไปในป่าบนเขาบนดอยให้ไปขึ้นเป็นต้นใหม่

ถิ่นกำเนิดของยางสดเป็นไม้ป่าพื้นเมืองในเขตร้อน แถบหมู่เกาะมลายู อินโดนีเซีย ชาวฟิลิปปินส์ และประเทศไทย ซึ่งในประเทศไทยพบว่ามีที่บ้านสีโป ตำบลการิษา อำเภอรະแงะ จังหวัดนราธิวาส และขยายการปลูกออกไปด้วยวิธีการต่างๆ อาจนำพาโดยสัตว์หรือมนุษย์ แพร่ไปทั่ว แต่ต่อมาหลายๆ การคมนาคมสะดวกขึ้น จึงมีการนำไปปลูกกระจายมากยิ่งขึ้น จากไม้ป่ามาเป็นไม้บ้าน

แพร่ไปในจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้แถบฝั่งทะเลตะวันออก ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ยะลา ปัตตานี และพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ถิ่นเดิมต้นกำเนิดเอง จนกระจายไปสู่ภาคอื่นๆ เช่น ตะวันออก จันทบุรี ระยองตราด ปราจีนบุรี ขึ้นเหนือ อุดรดิตถ์ แพร่ น่าน พะเยา ด้วย เพราะสภาพดินฟ้าอากาศที่เหมาะสมคล้ายคลึงกัน ปริมาณความชื้นพอๆ กัน โดยเฉพาะจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นถิ่นใหญ่ที่สุดในภาคเหนือที่ปลูกยางสด เป็นที่ขึ้นชื่อว่าเป็นผลไม้ประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ จนตั้งเป็นคำขวัญของจังหวัดเลยทีเดียว

คำถามว่า ในปัจจุบันนี้ยางสดอุดรดิตถ์ยังคงมีอยู่เหมือนในอดีตหรือไม่ โจทย์นี้ตอบได้เลยว่ายังคงมีอยู่ และจะยังคงมีอยู่สืบต่อไป เพียงแต่ปริมาณจะลดน้อยลงตามความสำคัญของสังคมที่ยืนอยู่ด้วยเศรษฐกิจเป็นหลักใหญ่ ผลจากการที่มีพืชสินค้าตัวอื่นที่ดีกว่า เส้นทางเดินทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า ทำให้ยางสดอุดรดิตถ์ผลไม้ประจำเมืองต้องหวั่นไหว ลดน้อยถอยลงไป เพื่อตั้งหลักกู้ชื่อตัวเองขึ้นมาใหม่ให้เป็นผลไม้ประจำเมืองอุดรดิตถ์เหมือนเดิมดังคำขวัญที่ว่า “เหล็กน้ำพี้ลือเลื่อง **เมืองยางสดหวาน** บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก”

สภาพเดิมของยางสดชอบที่จะเจริญเติบโตบนพื้นที่ดินร่วนปนทราย มีอินทรีวัตถุมาก เช่น พื้นที่ในป่าเขตร้อนชื้นทั่วไป ที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ความชื้นค่อนข้างสูงที่ได้รับจากรรมไม่ใหญ่น้อยนานาพรรณ ถ้านำมาปลูกในพื้นที่ราบโล่ง ต้องปรับสภาพแวดล้อมให้เหมือนป่าธรรมชาติเดิมคือต้องให้มีร่มเงาให้มากๆ โดยทำสวนกล้วย หรือปลูกไม้โตเร็ว มีทรงพุ่มที่พองพรางแสงได้ เช่น เพกา มะรุ้ม ทองหลาง สะตอ ทำเป็นไม้ร่มเงา รักษาความชื้นให้เป็นสวนเย็นก่อนแล้วค่อยปลูกต้นยางสดแซมแทรกตามระยะต่างๆ ที่ต้องการ

ตามหลักการปลูกยางสด ให้ปลูกในระยะ 6x6 เมตร พื้นที่ 1 ไร่ จะได้ 38-44 ต้น ขุดหลุมกว้าง ยาว ลึก 50 เซนติเมตร ปรงแต่งดินในหลุมปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ต้นพันธุ์ส่วนใหญ่จะใช้การเพาะกล้าจากเมล็ด อายุกล้า 1-2 ปี จะสูงประมาณ 30-50 เซนติเมตร หรือจะปลูกด้วยกิ่งตอน กิ่งทาบก็ได้ เพียงแต่จะมีปัญหาห้ระบบราก ปลูกแล้วทำหลักปักยึดให้มั่นคง ที่จริงแล้วโดยทั่วไปจะปลูกด้วยต้นกล้าที่เพาะเมล็ด เพราะระบบรากดี มีรากแก้วที่แข็งแรง และมีโอกาสที่จะเปลี่ยนเป็นยอดเป็น “ลองกอง” พืชในตระกูลเดียวกัน แต่มีความโดดเด่นมากกว่า และถ้าตั้งใจจะปลูกยางสดโดยตรงจริงๆ แล้ว ก็ใช้วิธีเพาะเมล็ดดีที่สุด

ยางสดแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือยางสดพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ทึบปีก้า ซึ่งปลูกกันทั่วไป มีทั้งผลกลมและผลยาว มีจัก ชนิดผลจุกจะมียางน้อย เมล็ดเล็ก เนื้อละเอียด รสชาติดี หอมหวานกว่าผลกลม อีกพันธุ์ คือพันธุ์ขนดก จะเปลือกหนา อยางมาก เมล็ดใหญ่ เนื้อบาง ไม่หวานมากหรือออกเปรี้ยว

ยางสดมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Langsium domesticom corr* หรืออีกชื่อ *Aglaia domesticompelleg* ชื่อสามัญมีหลายชื่อ *Langsard, Lansome* และ *Lanzon* เป็นไม้ผลตระกูลเดียวกับลองกองหรือลอกี้อง ทุกฎหรือลูกฎ คือตระกูล *Maliaceae* มีลักษณะเปลือกบาง ผิวเปลือกเรียบ

ทรงผลกลม ผลอ่อนนุ่ม เมื่อแก่จะมียางมาก ยางรสขม ผลสุกสีเหลืองอ่อน มี 1-2 เมล็ด เนื้อสีขาวขุ่น และขาวใส เมื่อดิบจะมีรสชาติเปรี้ยว เริ่มแก่ผลยังติดพวง มีรสหวานอมเปรี้ยว แก่จัดรสหอมหวาน มีกลิ่นพิเศษในตัว เนื้อติดเมล็ด ถ้าผลอวบกักโดนเมล็ดสีเขียวเล็กๆ จะมีรสขมมาก ส่วนของใบจะมีสีเขียวกระด้าง ต่างจากใบลองกองที่มีสีเขียวมัน เห็นร่องใบลึกซัดกว่ากลางสาด ใบก็มีรสขมจัด ลำต้นที่โตแล้วมีผิวเปลือกเรียบ สีน้ำตาล มีจุดลายขาวประกาย ต้นลองกองเปลือกจะมีผิวขรุขระสีน้ำตาล กิ่งอ่อนลองกองจะมีลายจุดสีน้ำตาลชัดเจน สิ่งคล้ายคลึงใกล้เคียงกันมากระหว่างกลางสาดกับลองกองคือ แม้ว่าจะเป็นพืชตระกูลเดียวกัน แต่ก็ยังมีข้อแตกต่างกัน คือที่ต้น ใบ ผล กลางสาดอาจจะมีเล็กบ้างใหญ่บ้าง ที่ต่างกันก็ยางเยอะ ลองกองมีผลใหญ่สม่ำเสมอ เพราะชาวสวนดูแลเป็นพิเศษ มีข้อพวงสวยงามยาวใหญ่ บางข้อหนักถึง 1 กิโลกรัม เกิดจากการดูแลที่มีการตกแต่งข้อพวง เพื่อให้ดีตามวิถีเศรษฐกิจดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผิดกับกลางสาด ลูกที่เลี้ยงดูตามธรรมชาติ พวงเล็ก รสชาติก็ไม่หวานมาก ตัดมาไว้แค่ 2-3 วันก็ร่วงจนหมดพวง ผิวเปลือกเปลี่ยนเป็นสีดำ ชาวสวนจึงต้องหาวิธีแก้ไขจุดอ่อนของกลางสาดกันไป ซึ่งตอนนี้กลางสาดอาจจะหายหมดไปจากพื้นที่มากพอๆ เหลือไม่กี่พันไร่ จากเดิมหลายหมื่นไร่ สวนที่ยังคงอยู่เชื่อว่าคงจะไม่ปล่อยให้หมดไป เพราะหลายคนอาจจะไม่รู้วากลางสาดมีคุณสมบัติทั้งด้านโภชนาการและเภสัช เหนือกว่าผลไม้อื่นมาก จุดอ่อน จุดด้อยของกลางสาดมี แต่จุดเด่น จุดดี มีมากมายมหาศาล (อดุลยศักดิ์ ไชยราช. เทคโนโลยีเกษตร 11 กันยายน 2558. https://www.technologychaoban.com/news_detail.php?tnid=2065 สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2561)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิธิกิตติกานต์ เหมสุวรรณ และเกศศิริ เจริญวิศาล (2559) ศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์และบริการของสถานที่จัดงานในอุตสาหกรรมไมซ์ พบว่า ผู้รับบริการให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ในแต่ละด้าน กล่าวคือ ด้านภาษาถิ่นใต้ ให้ความสำคัญกับการจัดให้มีเอกสารแนะนำภาษาถิ่นใต้ สุภาพศติ คำพังเพย เพื่อเป็นสื่อในการนำเสนอ อัตลักษณ์ทางภาษาถิ่นใต้เป็นที่รู้จัก ด้านการแต่งกาย ให้ความสำคัญกับการนำผ้าพื้นเมืองมาใช้ในการผลิตสินค้าของที่ระลึก และเครื่องใช้ในการจัดงาน เพื่อนำเสนอผ้าพื้นเมือง ด้านอาหารพื้นเมือง ให้ความสำคัญกับการดัดแปลงอาหารพื้นเมืองในรูปแบบอาหารร่วมสมัย ในการบริการภายในสถานที่จัดประชุม ด้านดนตรี นาฏศิลป์พื้นเมือง ให้ความสำคัญกับการนำการแสดง นาฏศิลป์พื้นเมือง มาแนะนำเสนอในพิธีเปิดการจัดการประชุมต่างๆ เพื่อเป็นการแนะนำนาฏศิลป์พื้นเมือง และเป็นการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของท้องถิ่น ด้านศิลปะพื้นเมือง การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง เช่น เครื่องจักสาน ผ้าทอเกาะยอ หนังตะลุง เป็นต้น เพื่อมอบเป็นของที่ระลึก และในด้านประเพณี

วัฒนธรรม พื้นเมือง การสอดแทรกวัฒนธรรมของประเพณีพื้นเมืองในกิจกรรมต่างๆ โดยจัดเป็นปฏิทินเทศกาล ประเพณี สงขลา 12 เดือน เป็นต้น

บุญทวารณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ (2557) ทำการศึกษา เรื่อง แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งพบว่า กระบวนการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจขนาดย่อม ส่วนใหญ่ยังอยู่ในลักษณะเดิมๆ หรือผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้าและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมด้วยการประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ยังขาดการพัฒนาด้านองค์ความรู้แบบองค์รวม ส่วนแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ พบว่า เน้นการเรียนรู้จากธุรกิจอื่นที่ประสบความสำเร็จผ่านการนำความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิต และพิธีกรรมต่างๆ ด้วยการออกแบบรูปลักษณ์ใหม่ๆ บนผลิตภัณฑ์หรือตำนานและเรื่องราวของผลิตภัณฑ์เน้นการสร้างความแตกต่างบนบรรจุภัณฑ์หรือตราสินค้าเพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะ

จินตนา แปบติบ (2556) ทำการศึกษาเรื่อง วาทกรรมอัตลักษณ์ไทใหญ่ชุมชนบ้านเมาะหลวง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวชุมชนบ้านเมาะหลวงมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เพื่อต้องการนิยามความหมายชุมชนขึ้นใหม่ภายใต้ระบบโครงสร้างสังคมแบบทุนนิยม วาทกรรมอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจึงเน้นความสำคัญที่ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ของชาวชุมชนผ่านกระบวนการสร้าง 4 วิธี คือ การสร้างวาทกรรมอัตลักษณ์จาก “นามสกุล” “ชุมชนโฮมสเตย์วัฒนธรรมไทใหญ่” “แหล่งกำเนิดประเพณีแห่ช้างผ้า” และ “แหล่งเรียนรู้และรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีการแสดงแบบศิลปะไทใหญ่” โดยวาทกรรมอัตลักษณ์ที่ชาวชุมชนบ้านเมาะหลวงสร้างขึ้นนั้นเกิดจากกระบวนการสร้างทางวาทกรรมจำนวน 4 ชุด คือ ชุดวาทกรรมการย้ายและการให้ความสำคัญของการสืบเชื้อสายไทใหญ่ ชุดวาทกรรมการกล่าวซ้ำความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ผ่านวัฒนธรรมประเพณีและศิลปะการแสดงต่างๆ ชุดวาทกรรมการเรียนรู้และรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม และชุดวาทกรรมการผลิตผลงานทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมสู่การผลิตเพื่อการค้าชุดวาทกรรมทั้ง 4 ชุดนี้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากพัฒนาการทางสังคมแบบทุนนิยมที่นำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อพัฒนาเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” ที่สร้างผลประโยชน์ให้กับคนหลายกลุ่มทั้งในและนอกชุมชนบ้านเมาะหลวง

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ (2554) ได้ทำการสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี งานหัตถกรรมกรงนก และการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแหและหมู่บ้านหัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่ง

ท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรม กระจก อาหารพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และวัฒนธรรม ประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้ ผลจากงานวิจัยทำให้ชุมชน และเทศบาลมีข้อมูลสำหรับการทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชน

ทรงคุณ จันทจร พิสิฐรัฐ บุญไชย และไพรัช ติตย์ผาด (2552) ทำการศึกษาเรื่อง คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งพบว่า ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีความเกี่ยวเนื่องด้วย วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ซึ่งทำให้คุณค่าทางอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยที่ศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นได้ส่งสมคุณค่าความเป็นท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคไว้พร้อมที่จะได้รับการสืบทอดและประยุกต์ใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน แม้กระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนและท้องถิ่นก็ตาม นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์สาธิตกระบวนการผลิต การจัดนิทรรศการและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ภายในท้องถิ่น เพื่อเป็นแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับทุกกลุ่มวัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

